

Leiding moeten zij hebben is een mooi boek en een prima aanvulling op het andere onderzoek dat de afgelopen jaren op het terrein van de geschiedenis van de zwakzinnigenzorg en aanverwante terreinen is gedaan. Dat brengt me op het volgende: ik had graag gezien dat de auteur zijn bevindingen expliciet had vergeleken met dit andere onderzoek (Jak, Klijn, Graas, Mans maar ook Weijers en Tonkens). Dat zou hem op twee punten misschien nog wat verder hebben kunnen brengen: zowel in zijn theoretische uitgangspunt — de nu wat sleets aandoende civilisatietheorie van Elias — als in de scherpte van zijn beschrijving van juist deze specifieke vorm van begeleiding en zorg. Een andere vraag die me bij het lezen van dit boek, dat toch vooral gaat over pioniers en over hun noeste geploeter om een praktijk van zorg en begeleiding van de grond te krijgen, bekreep was: waar zijn de mensen van vlees en bloed in deze geschiedenis? Wat was de grote held van het boek, Pier de Boer, voor een man en wie waren zijn pupillen? Misschien kan Luc Brants daar nog eens op terugkomen.

Leonie de Goei

H. Renders, *Wie weet slaag ik in de dood. Biografie van Jan Campert* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2004, 479 blz., € 27,50, ISBN 90 234 1449 7).

In zijn vorige in 1998 verschenen biografie, de levensbeschrijving van de dichter Jan Hanlo, heeft Hans Renders een helder theoretisch concept ontwikkeld. Met behulp van diverse hulpwetenschappen, in het bijzonder de psychologie, heeft hij van Hanlo een scherpe analyse gegeven. Dergelijke theorievorming ontbreekt in de voorliggende biografie over de dichter en journalist Jan Campert (1902-1943). De aanpak is minder analytisch en hoofdzakelijk descriptief. De biograaf vertelt en ontmaskert mythen. Iedereen kent Jan Campert, niemand weet wie hij was, zo opent Renders het boek en vervolgt: Campert was niet alleen de vader van Remco en de dichter van 'De Achttien Dooden' — zoals iedereen zich voorstelt —, maar ook journalist, romancier en dichter van het tweede garnituur, minnaar, bohémien en een avonturier, die geteisterd werd door tweestrijd tussen enerzijds grootse ambities en anderzijds een grillig karakter. (7-10)

Campert was een gangmaker van het literaire leven in Den Haag in de jaren twintig en dertig. Als bohémien vertoonde hij zich graag in cafés en theaters. Als redacteur van de stadskrant *De Nieuwsbron* schreef hij over het mondaine Haagse leven. Zijn privéleven was onevenwichtig, zich onderscheidend door twee korte huwelijken — de eerste met de actrice Joeki Broedelet, de tweede met de schrijfster Clara Eggink —, talloze amourettes waaronder een jetsetachtige romance met de schrijfster Willy Corsari, gelardeerd door vechtpartijen met andere minnaars, fors drankgebruik en chronisch geldgebrek.

Camperts in 1941 verschenen korte autobiografie heet *Slordig beheer*. Daarmee gaf hij een kwalificatie van een door hemzelf als zodanig ervaren bestaan. De titel getuigt niet alleen van zelfkennis, maar ook van onvrede met het eigen leven. Hij was de ernstige jongeling die in Den Haag en ook in Amsterdam het *joie de vivre* ontdekte. Maar volgens Renders gaven zijn levensomstandigheden steeds minder aanleiding voor een losbandig leven. Een chronisch geldgebrek, een chaotisch liefdesleven en een sociaal steeds meer

geïsoleerd bestaan zorgden ervoor dat hij langzamerhand veranderde van bohémien in een gefrustreerde kunstenaar. (361)

Het ontmaskeren vormt een centraal element in deze biografie. Veel mythes over Campert worden door Renders doorgeprikt. Allereerst in het negatieve: hij was geen verzetsheld. De meeste Nederlanders denken dat hij 'De Achttien Dooden' schreef toen hij zelf in een Duitse dodencel zat. Maar hij deed dat in het bed van zijn ex-echtgenote Clara Eggink ter gelegenheid van de executie van de vijftien leden van de verzetsbeweging De Geuzen en van drie Februaristakers in 1941. Op dat moment kende Campert nog nauwelijks een gevangenis van binnen. De enige keer dat hij had vastgezet, was kort voor de oorlog, toen zijn ex-vriendin Willy Corsari hem wegens diefstal van haar tafelzilver in gijzeling had laten nemen.

Wel blijft staan dat Campert minimaal drie keer joden heeft geholpen te vluchten en dat hij dat met de dood heeft moeten bekopen. Op dinsdag 21 juli 1942 werd hij bij de derde poging gearresteerd. Tot oktober werd hij gevangen gehouden in Breda. Vervolgens werd hij overgebracht naar het kamp te Haaren bij Sint-Michielsgestel. Vandaar uit belandde hij via Amersfoort in het concentratiekamp Neuengamme, waar hij op 12 januari 1943 bezweek aan uitputting. De motieven, waaruit Campert handelde bij zijn hulp aan vluchtende joden, wijzen niet in de richting van heldhaftigheid. Renders laat er geen twijfel over bestaan dat Campert flinke geldsommen ontving voor dit werk. Toch meent de biograaf dat hij er zelf weinig aan overhield.

Geldgebrek heeft Campert er ook toe gebracht zijn diensten aan te bieden aan collaborerende uitgevers en tijdschriften. Bovendien heeft hij gesolliciteerd bij het genazificeerde persbureau ANP. Toch verzet de biograaf zich ook tegen de tegengestelde, want negatieve, mythe dat Campert tijdens de eerste oorlogsjaren zou hebben gesympathiseerd of gecollaboreerd met het Duitse nationaal-socialisme. Hij heeft twee min of meer foute boeken vertaald, wat onbeduidende teksten geschreven voor (half-) foute blaadjes, maar daar bleef het bij. Voor het overige uitte hij zich anti-nationaal-socialistisch.

Behalve ontmythologisering is een pluspunt van deze biografie de grondige wijze waarop Camperts journalistieke werk is uitgeplozen en weergegeven. Daaruit blijkt dat Campert een veelzijdige en geestige pen had. Ook in andere opzichten heeft de biograaf knap speurwerk geleverd. Het was steeds een raadsel gebleven wie de jood was die Campert op 21 juli 1943 op weg naar de vrijheid wilde helpen. In alle processtukken en archiefmateriaal staat hij aangemerkt als de onbekende jood. Na lang speurwerk ontdekte Renders diens identiteit in het inschrijvingsregister van de Bredase gevangenis. Zijn naam was Frans van Raalte. Deze ontdekking werkte als een sneeuwbal: toen de naam eenmaal was gevonden, wist Renders voldoende gegevens over Van Raalte te verzamelen om hem levendig te kunnen beschrijven.

Naast deze vindingrijkheid heeft Renders' speurzijn een keerzijde. De biograaf is zich te buiten gegaan aan een overdaad aan details, waardoor de lezer hier en daar verveeld raakt. De weergave van dit niet altijd even boeiende leven had korter gekund. Daarbij

komt het al genoemde gebrek aan een analytisch concept. Wat de dichter-journalist Campert uiteindelijk dreef of bezielde, blijft in nevelen gehuld.

H. de Liagre Böhl

H. Cools, H. de Valk, e. a., *Institutum Neerlandicum MCMIV-MMIV. Honderd jaar Nederlands Instituut te Rome* (Hilversum: Verloren, 2004, 140 blz., ISBN 90 6550 824 4).

Ter gelegenheid van het eeuwfeest van het Nederlands Instituut te Rome (NIR) hebben Hans Cools en Hans de Valk met medewerking van Marie-Charlotte Le Bailly, Renske de Groot, Gerda Huisman en Edward Leeuw de geschiedenis van het Romeinse instituut gereconstrueerd. Zij zijn daarbij begonnen vóór 1904, het jaar waarin het NIR werd opgericht. De motieven die aan de oprichting ten grondslag lagen, zo maken zij in een eerste hoofdstuk duidelijk, waren nationaal van aard: de initiatiefnemers waren van oordeel dat de Vaticaanse archieven zouden toelaten de vaderlandse geschiedenis in een ander licht te bekijken. Vanzelfsprekend hadden vooral katholieke historici hierin interesse. Het was de katholieke geestelijke en kerkhistoricus Gisbert Brom die in 1904 de eerste directeur werd van wat toen nog veel meer een wetenschappelijke missie dan een echt instituut was.

In een chronologisch opgezet relaas beschrijven Cools en De Valk vervolgens hoe het NIR in de eerste eeuw van zijn bestaan groeide en van karakter veranderde. Het instituut kreeg een permanent statuut, betrok in 1933 zijn huidige zetel aan de Via Omero en aanvaardde een bredere opdracht dan de oorspronkelijke archiefontsluiting. In de jaren rond de Tweede Wereldoorlog werd het steeds meer een culturele ambassade, daarna ook een verblijfsaccommodatie en een academische 'school'. Toch werd de toekomst vanaf het midden van de jaren 1960 opnieuw onzeker: het NIR democratiseerde slechts moeizaam, kreeg weinig structuur en continuïteit in zijn werking en werd in zijn bestaan als wetenschappelijk instituut ernstig bedreigd. Pas toen het in het begin van de jaren 1990 als een 'satelliet' van de Nederlandse universiteiten werd geconcipeerd, leek een sterker, meer academisch profiel opnieuw mogelijk. Cools en De Valk doen dit verhaal, waarin het niet alleen om wetenschappen maar ook om kunsten gaat, met een sterke nadruk op de functiewerschuiving in de geschiedenis van het NIR: aanvankelijk een onderzoeksinstituut, werd het NIR mettertijd een forum van representatie, tot het onderwijs zijn belangrijkste prioriteit werd.

Dat relaas is uitstekend gedocumenteerd. Cools en De Valk hebben gebruik gemaakt van het archief van het NIR in Rome en zich verder onder meer gebaseerd op de jaarverslagen die sinds 1904, zij het niet onafgebroken, werden gepubliceerd. Ondanks het feit dat beide auteurs aan het NIR verbonden zijn (geweest), is hun geschiedenis er één die wordt gekenmerkt door distantie en kritiek. De oorspronkelijke opdracht van het NIR, de publicatie van de *Romeinse bronnen*, waaraan decennialang is gewerkt, heet onomwonden 'een uiterst moeizame onderneming, waarvan de historiografische uitstraling twijfelachtig is.' Achter de luister van het 'Huis voor Kunsten en Wetenschappen' dat

komt het al genoemde gebrek aan een analytisch concept. Wat de dichter-journalist Campert uiteindelijk dreef of bezielde, blijft in nevelen gehuld.

H. de Liagre Böhl

H. Cools, H. de Valk, e. a., *Institutum Neerlandicum MCMIV-MMIV. Honderd jaar Nederlands Instituut te Rome* (Hilversum: Verloren, 2004, 140 blz., ISBN 90 6550 824 4).

Ter gelegenheid van het eeuwfeest van het Nederlands Instituut te Rome (NIR) hebben Hans Cools en Hans de Valk met medewerking van Marie-Charlotte Le Bailly, Renske de Groot, Gerda Huisman en Edward Leeuw de geschiedenis van het Romeinse instituut gereconstrueerd. Zij zijn daarbij begonnen vóór 1904, het jaar waarin het NIR werd opgericht. De motieven die aan de oprichting ten grondslag lagen, zo maken zij in een eerste hoofdstuk duidelijk, waren nationaal van aard: de initiatiefnemers waren van oordeel dat de Vaticaanse archieven zouden toelaten de vaderlandse geschiedenis in een ander licht te bekijken. Vanzelfsprekend hadden vooral katholieke historici hierin interesse. Het was de katholieke geestelijke en kerkhistoricus Gisbert Brom die in 1904 de eerste directeur werd van wat toen nog veel meer een wetenschappelijke missie dan een echt instituut was.

In een chronologisch opgezet relaas beschrijven Cools en De Valk vervolgens hoe het NIR in de eerste eeuw van zijn bestaan groeide en van karakter veranderde. Het instituut kreeg een permanent statuut, betrok in 1933 zijn huidige zetel aan de Via Omero en aanvaardde een bredere opdracht dan de oorspronkelijke archiefontsluiting. In de jaren rond de Tweede Wereldoorlog werd het steeds meer een culturele ambassade, daarna ook een verblijfsaccommodatie en een academische 'school'. Toch werd de toekomst vanaf het midden van de jaren 1960 opnieuw onzeker: het NIR democratiseerde slechts moeizaam, kreeg weinig structuur en continuïteit in zijn werking en werd in zijn bestaan als wetenschappelijk instituut ernstig bedreigd. Pas toen het in het begin van de jaren 1990 als een 'satelliet' van de Nederlandse universiteiten werd geconcipeerd, leek een sterker, meer academisch profiel opnieuw mogelijk. Cools en De Valk doen dit verhaal, waarin het niet alleen om wetenschappen maar ook om kunsten gaat, met een sterke nadruk op de functiewerschuiving in de geschiedenis van het NIR: aanvankelijk een onderzoeksinstituut, werd het NIR mettertijd een forum van representatie, tot het onderwijs zijn belangrijkste prioriteit werd.

Dat relaas is uitstekend gedocumenteerd. Cools en De Valk hebben gebruik gemaakt van het archief van het NIR in Rome en zich verder onder meer gebaseerd op de jaarverslagen die sinds 1904, zij het niet onafgebroken, werden gepubliceerd. Ondanks het feit dat beide auteurs aan het NIR verbonden zijn (geweest), is hun geschiedenis er één die wordt gekenmerkt door distantie en kritiek. De oorspronkelijke opdracht van het NIR, de publicatie van de *Romeinse bronnen*, waaraan decennialang is gewerkt, heet onomwonden 'een uiterst moeizame onderneming, waarvan de historiografische uitstraling twijfelachtig is.' Achter de luister van het 'Huis voor Kunsten en Wetenschappen' dat